

آهوان

آهوان نام منزلاکاه و آبادی است که در ۷ فرسخی مشرق سمنان در بین راه شوسه سمنان به دامغان بر فراز کوهی واقع است.

این مکان از زمانهای قدیم منزلاکاه مسافران شاهراه معروف خراسان بهری بوده و در حال حاضر آثار چند رباط و کاروانسرا که بمنظور استراحت افراد قافله‌های متعدد بین راه در دوره‌های گذشته ساخته شده در آنجا دیده میشود.

یکی از ساختمانهای مذکور که تمام بنای آن از قلوه سنگ میباشد بنام رباط انوشیروانی معروف است و بنای اولیه آنرا به دوره ساسانیان نسبت میدهند، طرز معماری و بنای عجیب این کاروانسرا در کتاب تاریخ سمنان تألیف نگارنده به تفصیل بیان شده است. ۱. کاروانسرای دیگری در آهوان هست که از کاروانسراهای معروف شاه عباسی است و در حال حاضر پادگان یک گروهان ارتشی است که در آنجا مستقر میباشد. حمداله مستوفی مورخ و جغرافیا نگار قرن هشتم هجری در کتابهای خود از آهوان سمنان نام برده و چنین نوشته است:

(شهرچه ایست میان سمنان و دامغان و قبور بسیاری از صالحین در آنجاست و گندم و میوه در آن فراوان حاصل میشود).

بطوریکه از مندرجات سفرنامه‌ها مستفاد میگردد قصبه آهوان دارای قلعه‌های مستحکمی بوده و نیم فرسنگ پائین تر از جاده شوسه فعلی یعنی سمت جنوب و بطرف کویر واقع بوده و طبق شواهد تاریخی منقول قلعه‌های آهوان در موقع یورش اقوام وحشی مغول و تاتار خراب و خالی از سکنه شده است زیرا کلاویخو سفیر اعزامی دولت اسپانیا به ایران که جهت ملاقات با امیر تیمور گورکانی در سال ۸۰۶ هجری مطابق با سال ۱۴۰۳ میلادی باین ناحیه سفر کرده

مینویسد: آهوان دهکده بزرگی است که در کنار رودی واقع شده و دودژ برای دفاع آنجا وجود داشته که اخیراً هر دوی آنها را ویران کرده اند.^۱
این بود مختصری از وضع جغرافیائی آهوان که با نظر گرفتن مندرجات کتب تاریخی بیان شد، در حال حاضر قلمه‌های آهوان مذکور خراب و خالی از سکنه است.
تنها فعالیت و جنب و جوشی که در آنجا مشاهده میشود مربوط به گروهان نظامی مستقر در آهوان و فعالیت‌های صحرائی افراد آن میباشد

وجه تسمیه آهوان

در مورد وجه تسمیه آهوان طبق نوشته برخی از کتابها و همچنین اعتقاد مردم ایالت قومس (سمنان دامغان شاهرود حالیه) آهوان مذکور همان جائی است که علی بن موسی الرضا امام هشتم شیعیان در راه سفر مدینه به مرو صامن آهوشد و بهمین جهت این جا را آهوان نامیده اند.^۲
بنا بر این از آن زمان به بعد برای احترام به نیت حضرت رضا (ع) با اینکه گله‌های آهو همواره در زمینهای اطراف آهوان در رفت و آمد هستند هیچگاه شکارچیان در آنجا بشکار آهو نمی‌پردازند و گله‌های آهو در کوهستانهای آهوان با کمال آزادی به چرا مشغول میباشند.

مردم این ناحیه اعتقاد خاصی در مورد آهوهای صحرائی مقدس آهوان دارند آنان بر این عقیده اند که اگر کسی دانسته یا ندانسته آهوئی از صحرائی آهوان شکار کند آن شخص در ظرف همان هفته جان خود را بر سر این عمل ناپسند خواهد گذاشت.
در مورد وجود گله‌های زیاد آهو و همچنین قوچ و میش وحشی در کوهستانهای اطراف آهوان داستانهای بسیار در کتابها نقل شده است.
در سفرنامه ناصرالدین شاه قاجار به خراسان در مورد عبور از آهوان سمنان چنین نوشته شده است.

(در بین راه سمنان به آهوان رحمت‌اله خان ساری اصلاص که قبلاً حکومت سمنان را بر عهده داشت بمرض رسانید که در دره‌های شمال جاده مذکور (آهوان قوچ و میش وحشی بسیار است) با بیان گفتار فوق وجود گله‌های آهو در آهوان و همچنین اعتقاد مردم آن نواحی باینکه شکار آهو در زمینهای اطراف آهوان بسیار شوم میباشد مورد تأیید قرار میگیرد با توجه باینکه هم اکنون این اعتقاد در بین مردم آن سامان بشدت شایع و مورد احتیاط است ولی اینکه اعتقاد مذکور از چه موقع و چه زمان در بین مردم این نواحی بوجود آمده درخور تأمل و تحقیق دقیق میباشد، بی تردید عقیده مردم شیعه مذهب این سامان با در نظر گرفتن

۱- سفرنامه کلایو و یخوچاپ بنگاه ترجمه و نشر کتاب

۲- فرهنگ‌نامه پارسی تألیف استاد سعید نفیسی جلد اول ذیل لغت آهوان

احترام و اعتقاد خاصی که بامام رضا دارند این موضوع را شایع کرده است که آهوان مورد بحث همان جایی است که حضرت رضا (ع) ضامن آهوی در بند افتاده‌ای شد و آن حیوان در اثر وساطت حضرت رضا از دست شکارچی رهایی یافت و به بچه‌های شیرخوار خود که در کوهستان اطراف آنجا بسر میبردند ملحق شد و از آن تاریخ تاکنون به احترام حضرت رضا آهوهای این منطقه که در حقیقت آزاد شده آن حضرت میباشد بطور کلی شکار نمیشوند و بنا بر گفته‌ای تیر یا تیغ بر آنها حرام میباشد.

در مورد آزاد کردن آهو بوسیله امام رضا باید این مطلب را در نظر داشت که مورخان شیعه مذهب در ضمن بیان معجزات متعدد حضرت رضا این موضوع را بطور متشمت و منقول از افراد مختلف نوشته‌اند و محل وقوع آنرا نیز در کتابهای خود تعیین ننموده‌اند.

بهمین جهت قبول این مطلب که مکان مورد بحث ما در این مقاله به سبب شایعه مذکور آهوان نامیده شده باشد بسیار بعید و ممتنع خواهد بود اجمالاً اینطور بنظر میرسد که این اعتقاد از زمانهای خیلی پیش تر در بین مردم این ناحیه شایع و رایج بوده و بعدها به صورتی که گفته شد مورد استفاده قرار گرفته است.

با این بیان بررسی موضوع مورد بحث ما به کاوش دقیق تری نیاز خواهد داشت که جنبه تحقیق علمی و عملی آن از هر لحاظ مورد قبول باشد بنابراین تفحص در جنبه‌های مختلف معتقدات اجتماعی مردم این سامان از ادوار بسیار قدیم لازم بنظر میرسد، پس از بررسی و استنتاج لازم مطلبی که بیش از همه مورد توجه و تحقیق قرار میگیرد مسئله تم پرستی در بین اقوام و طوایف ابتدائی نوع بشر میباشد تردیدی نیست که اعتقادات هر قوم و ملتی در سیر ادوار تاریخ به اشکال و صور مختلف در عقائد و مذاهب بعدی افراد همان قوم راه یافته و سینه به سینه نقل شده است.

معمولاً وقتی سخن از مردم ابتدائی به میان می‌آید مقصود آن دسته از مردم است که در جامعه آنان از کتابت و خط اثری نیست معتقدات این مردم نه تنها مقدم بر ادیان قدیم مانند مصریان و سومریان قرار دارد بلکه امروز هم نظایر آن در سراسر جهان نمودار است دانشمندان آنرا پایه و اساس سایر ادیان میدانند و عقیده دارند ریشه‌های علم و معرفت در دنیای معاصر را باید در معتقدات مردم ابتدائی تحقیق کرد.

اصول عقاید مردم ابتدائی را میتوان غالباً بشکل دودین نمایان ساخت که یکی (دین تم) و دیگری (دین جان) نام دارد کیش تم عده‌ای از مردم را به بعضی از اقسام جانداران نظیر حیوان یا گیاه مقدسی که تم نام دارد علاقمند و مربوط میسازد عده‌ای از جامعه شناسان و مورخان آنرا بدوی‌ترین ادیان میدانند.

در دین تم سه وجه میتوان یافت - تم - مانا - تابو - تم نام برخی از حیوانات یا گیاهان است که اعضاء یک طایفه آنرا مقدس و غیر عادی تصور می‌کنند اگر بخواهیم از نظر معرفت به ادبیات و زبان شناسی و جامعه شناسی تاریخ پیدایش بسیاری از نامهای گیاهی و حیوانی

را تحقیق کنیم ریشه آنرا در ادیان ابتدائی مشاهده می‌کنیم و نتیجه می‌گیریم روزگاری این نام‌ها در نظر اقوام مختلف تتم آنان بشمار رفته و مقدس بوده است مانند شیر و کرم و اسب و گل سرخ و اسپند و ریواس که در ادبیات ایران نقش مهمی دارد و در نظر ایرانیان مقدس بشمار می‌رود.

نام بعضی شهرها مانند شیراز و برخی پادشاهان نظیر خشایار شاه با شیر مخلوط است لهراسب و گشتاسب که دلیل توجه اقوام آریائی به اسب است نام پادشاهان کیان را تشکیل می‌دهد نام کرمان انسان را بیاد افسانه کرم هفتواد در ادبیات می‌اندازد. خروس در اوستا پیک ایزدی نام دارد که در حال حاضر نیز در بین ایرانیان پیک سپیده دم نامیده می‌شود گل سرخ در اوستا متعلق به اهورامزدا است و در ادبیات اسلام عرق جبین پیغمبر اسلام است. ریواس همان گیاهی است که طبق مندرجات ادبیات ایران باستان پدر و مادر انسان را اهورامزدا از آن آفریده است.

اسپند هنوز در نزد غالب خاندان ایرانی مقدس است و با سوزاندن آن دفع شر می‌کنند.

تتم شعاری است که علامت نسب یک دسته بشمار می‌رود اقوام ابتدائی این شعار را روی زمین یا سپریا چادریا منزل رسم می‌کردند و چون درجائی ساکن میشدند و شهرسازی آغاز می‌نمودند نام تتم را روی آبادی که در آن ساکن میشدند می‌گذاشتند مانند کلمه برن یعنی خرس که نام پایتخت سویس است و یادگار دوره ایست که اروپائیان در محل ابتدائی بسر می‌برده‌اند.

ریشه علامت عقاب روی پرچم آلمان را باید در دین ژرمن یافت در ایران نیز ارزش شیر هنوز بشکل شمارملی ایران نمودار است و تصویر آن زینت بخش پرچم و تکه‌های لباس نظامیان ایران است.

از این نظر عقاید ابتدائی به معرفت مادر شناخت ریشه‌های نام‌های جغرافیائی و شعارهای اجتماعی کمک می‌کنند.

وجه دوم دین تتم تابونام دارد این کلمه که ریشه آن پلینزی است برامری تعلق دارد که بر طبق آن بعضی اشیاء و کارها ممنوع محسوب می‌گردد همچنین به معنی صفت برای اشیاء و امور به کار برده میشود بطور کلی مقصود از تابو جدائی میان مقدس و پلید است کشتن و خوردن حیوان و چیدن و خوردن گیاهانی که در آنها نیروی تتم وجود دارد جز در بقضی از تشریفات رسمی دینی ممنوع است، گاهی دست زدن و نگاه کردن به اشیاء مقدس «سخن گفتن هنگام تشریفات دینی و گاهی کار کردن و خوردن در روزهای معین قدغن است»^۱ با این ترتیب

ریشه اعتقادات مردم نواحی سمنان، دامغان و شاهرود به آهوان سمنان، ناپسند شمردن شکار آهو در کوهستانهای آنجا را با توجه باینکه در زبان پهلوی و ایران باستان آهوه به معنی : عیب - نقص - بیماری - بدی و ناپسندی میباشد، باید مربوط به عقاید اولیه مردم نواحی مذکور دانست که در سیر ادوار به صور مختلف در عقاید و مذاهب بعدی مردم رخنه کرده و در حال حاضر باین صورت در بین عموم مردم آنجا شایع گردیده و جزو اعتقادات مذهبی افراد آن سامان درآمده است .

در پایان نقل اشعار تاریخ بنای کاروانسرای شاه عباسی آهوان را که در بالای در ورودی بر روی سنگ مرمر بسیار ممتازی با خط ثلث نگاشته شده و مربوط به قرن یازدهم هجری است بی مناسبت نمی داند .

خسرو والانسب ظل خدا عز و جل
آنکه باشد بی نظیر از جمله ارباب دول
کز کمال کاردانی در جهان باشد مثل
حجت حق ضامن محشر امام عقد و حل
آنکه بی اخلاص او ایمان ندارد ما حصل
با خلوص نیت و از اعتقاد بی خلل
خالی از نقص زوال و پر زفیض بی خلل
منزل امن و امان است و رباط بی بدل
(۱۰۹۷ هجری)

در زمان دولت سلطان سلیمان زمان
ناظر منظور شاهنشاه دین پرور نجف
مظهر توفیق حق مصداق فرزند خلف
در ره شاه خراسان مقتدای انس و جان
ثامن اثنی عشر سلطان علی موسی رضا
از پی آرامگاه زائران آن امام
کرد احداث رباطی در محل آهوان
خامه تأثیر در اتمام تاریخش نوشت

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
مجله جامع علوم انسانی

یادآوری

بخشی از گزارش سفر محمد ابراهیم خدا بنده لو به خراسان و سیستان در شماره هشتم مجله چاپ شد و چون اطلاع حاصل شد که قبلا در فرهنگ ایران زمین نشر شده است لذا از چاپ بقیه آن خودداری و علاقمندان را به مجله مزبور حواله میدهم .